
23 August 1944

O istorie așa cum a fost

Dan Cătănuș, Vasile Buga, Mihai Burcea
(coordonatori)

Argument de prof.univ.dr. Ioan Scurtu

Autori:

Constantin Hlihor, Ioan Scurtu, Gheorghe Onișoru, Dan Cătănuș,
Alesandru Duțu, Cristian Troncotă, Mihai Burcea, Ottmar Trașcă,
Constantin Corneanu, Vasile Buga, Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru,
Tudor Vișan-Miu, Ștefan Bosomitu, Bogdan Jitea, Elena Negru,
Gheorghe Negru, Liubomir Ognianov, Tatiana Volokitina

CETATEA DE SCAUN
EDITURA

Cuprins

ARGUMENT	11
Notă asupra ediției	21
RIVALITĂȚI GEOPOLITICE ȘI INTERES NAȚIONAL ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC ÎN TIMPUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL. CAZUL EVENIMENTELOR DE LA 23 AUGUST 1944	25
Constantin Hlihor	25
Operațiunea Bodyguard și România	31
Actanții evenimentelor de la 23 august 1944 în „ceața” creată de operațiunea Bodyguard.....	37
Câteva concluzii	45
RELAȚIILE „PARTIDELOR ISTORICE” CU MAREȘALUL ANTONESCU	47
Ioan Scurtu.....	47
O CONTROVERSĂ ISTORICĂ? ROLUL REGELUI MIHAI LA 23 AUGUST 1944	60
Gheorghe Onișoru.....	60
ROLUL P.C.R ÎN RĂSTURNAREA REGIMULUI ANTONESCU, 22 IUNIE 1941 – 23 AUGUST 1944	79
Dan Cătănuș	79
P.C.d.R după 22 iunie 1941. Pierderea legăturilor cu Moscova 80	
Reorientarea spre o politică de Front Unic Național	81
Lupta pentru supraviețuirea Partidului.....	88
Sabotajele și lupta de partizani	91
Frontul Unic Național.....	95

Frontul Patriotic Antihitlerist.....	103
4 aprilie – 22 august 1944.....	106
Realizarea Frontului Unic Muncitoresc	121
Realizarea Blocului Național-Democratic.....	123
Participarea P.C.R. la „conspirația” condusă de Regele Mihai.....	128
Variante de încheiere a Armistițiului	135
P.C.R la 23 August 1944	143
Concluzii.....	149
 IMPLICAREA UNOR CADRE MILITARE ÎN PREGĂTIREA LOVITURII DE STAT DE LA 23 AUGUST 1944.....	
Alesandru Duțu.....	153
 PERCEPȚIA ACTULUI DE LA 23 AUGUST 1944 DUPĂ 80 DE ANI. ROLUL LUI EUGEN CRISTESCU ȘI AL S.S.I. ÎN DESFĂȘURAREA EVENIMENTELOR	
Cristian Troncotă.....	166
Obiectivul strategic	167
Accesul la documente.....	169
Rolul principalilor actori.....	172
Liderii Blocului Național-Democratic	175
Mareșalul Ion Antonescu.....	179
Rolul S.S.I - contactele cu aliații anglo-americanii.....	182
Nu a fost nicio conspirație sovietică	188
Două decizii complementare	191
 CONJURAȚIA IGNORATĂ. ROLUL COMITETULUI MILITAR LA ÎNFĂPTUIREA ACTULUI DE LA 23 AUGUST 1944.....	
	194

Mihai Burcea.....	194
Concluzii.....	272
GERMANIA NAZISTĂ ȘI ACTUL DE LA 23 AUGUST 1944.	
PERCEPȚII, REACȚII ȘI CONSECINȚE.....	281
Ottmar Trașcă	281
ARMISTIȚIUL ROMÂNIEI CU NAȚIUNILE UNITE (12	
SEPTEMBRIE 1944) ȘI INTERESELE GEOPOLITICE ALE	
MARILOR PUTERI	324
Constantin Corneanu.....	324
În capcana unui „joc murdar”	330
Stockholm, capitala tuturor speranțelor	335
Eșecuri militare, alternative strategice și geopolitice.....	344
Amăgiri și deziluzii.....	347
Cereri inacceptabile, perspective îngrijorătoare	355
REFLECTAREA ÎN ISTORIOGRAFIA SOVIETICĂ/RUSĂ A	
ROLULUI REGELUI MIHAI I AL ROMÂNIEI ÎN ÎNFĂPTUIREA	
ACTULUI DE LA 23 AUGUST 1944	
368	
Vasile Buga	368
Reflectarea actului de la 23 august 1944 în memorialistica	
sovietică	381
Reflectarea în istoriografia rusă a rolului jucat de Regele Mihai	
în înfăptuirea actului de la 23 august 1944	384
Destinul monarhiei după lovitura de stat din 23 august 1944 în	
viziunea istoriografiei ruse	388
Concluzii	392
BARONUL MOCSONYI-STÂRCEA: POVESTEA PERSONALĂ	
ȘI POVESTEA LUI 23 AUGUST 1944 ÎN DOCUMENTELE	
FOSTEI SECURITĂȚI.....	
394	
Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru	394

Povestea personală.....	395
Povestea actului de la 23 august 1944.....	398
În loc de final.....	417
„DIN ZILELE LUI AUGUST 1944...”: ISTORIE ȘI PROPAGANDĂ ÎN MEMORIILE GENERALULUI DUMITRU DĂMĂCEANU.....	419
Tudor Vișan-Miu.....	419
Dumitru Dămăceanu – ofițerul.....	423
Dumitru Dămăceanu – memorialistul	430
„Insurecția armată” din august 1944 în memoriile generalului Dămăceanu	437
„Fapte, amintiri, considerații”: de ce memoriile nu au putut fi publicate?	457
„LUMINI ȘI UMBRE”. 23 AUGUST 1944 ÎN MEMORIA FOȘTILOR ILEGALIȘTI AI PARTIDULUI	465
Ștefan Bosomitu.....	465
Introducere	466
„Ilegalitate” – „ilegalist”. Clarificări conceptuale.....	468
„Eliberarea” - comuniștii din închisori.....	473
„Contactul dur cu realitatea” – comuniștii „ilegalizați”	478
„Învingători și învinși” - cadrele internaționale	482
În loc de concluzii: memoria personală vs. memoria partidului	490
23 AUGUST 1944 PE MARILE ECRANE COMUNISTE.....	493
Bogdan Jitea	493
Filmografia lui 23 august 1944.....	495
Străinul (1964)	501

Serata (1971)	505
Stejar – extremă urgență (1974).....	508
Ziua „Z” (1985)	516
Concluzii.....	522
ACȚIUNILE REGIMULUI BOLȘEVIC DE „DEROMÂNIZARE” A BASARABIEI (PRIMĂVARA – VARA ANULUI 1944)	
Elena Negru, Gheorghe Negru.....	524
Reinstaurarea regimului sovietic și rolul represiunii	525
Reeducarea populației.....	535
Reorganizarea sistemului școlar.....	542
Concluzii.....	545
9 SEPTEMBRIE 1944 ȘI MUTAȚIILE POLITICE DIN BULGARIA	
Liubomir Ognianov	547
ÎN PRAGUL PĂCII. PREGĂTIREA ȘI SEMNAREA CONVENȚIEI DE ARMISTIȚIU CU BULGARIA	
Tatiana Volokitina.....	565
ADDENDA – GRUPAJ DE FOTOGRAFII ȘI LEGENDE DESCRIPTIVE.....	
ABREVIERI	609
INDICE DE NUME	612

RIVALITĂȚI GEOPOLITICE ȘI INTERES NAȚIONAL ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC ÎN TIMPUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL. CAZUL EVENIMENTELOR DE LA 23 AUGUST 1944

Constantin Hlihor*

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Statele Unite, Marea Britanie și Uniunea Sovietică și-au unit forțele pentru a lupta contra unui inamic mortal pentru democrația occidentală. Liderii celor trei mari puteri nu numai că au perceput Germania condusă de Hitler ca principala amenințare la securitatea propriei țări, dar au avut și convingerea că niciuna dintre ele nu va putea învinge nazismul de una singură. Cooperarea dintre ele n-a fost nici simplă și nici lipsită de asperități, indu-se de o serie de interese geostrategice și militare, politico-ideologice și economice care au influențat nivelul de încredere dintre părți. Acest aspect a făcut ca relațiile sovieto-americane să fie în unele regiuni caracterizate de o cooperare prudentă, iar în altele, de rivalități greu de conciliat.

Din această perspectivă, spațiul central european și de sud-est în general, și cel românesc în special, n-au făcut excepție. Interesele naționale ale statelor care au constituit obiectul unui asemenea joc de interese geostrategice și geopolitice ale marilor puteri au putut fi apărate sau nu în foarte mare măsură de capacitatea elitei lor politice de a-și forma o percepție corectă sau eronată (*misperception*) asupra acestor schimbări. Percepția/eroarea de percepție era formată de calitatea informațiilor pe care aceștia le aveau la dispoziție privind rivalitatea de interese geopolitice dintre marii aliați, de nivelul de încredere dintre ei. Cercetările de arhivă efectuate în România, dar și în cele ale marilor puteri care au alcătuit Coaliția Națiunilor Unite, atestă că și liderii politici români au

* Profesor univ.dr., Universitatea din București.

acționat până la 23 august 1944 în funcție de această percepție/eroare de percepție a evoluțiilor intereselor geopolitice ale marilor puteri în spațiul românesc.

Eroarea de percepție s-a manifestat în mai multe planuri. Unul dintre acestea a fost cel al credinței majorității liderilor de la București că Churchill, Roosevelt și Stalin se vor comporta cu țara noastră, în încercările ei de a ieși din războiul purtat alături de Axă, în grila de lectură formată de convingerile ideologice și politice, numai că lucrurile n-au stat așa, cel puțin în privința sovieticilor. Conferința de la Teheran pune în evidență faptul că Stalin s-a comportat ca un om politic ghidat de rațiuni geostrategice și geopolitice atunci când a cerut aliaților săi ca pe lângă deschiderea celui de-al doilea front în Europa să accepte ca U.R.S.S să reintre în posesia teritoriilor anexate prin forță și dictat în vara anului 1940¹.

Un alt plan al erorilor de percepție care au afectat comportamentul elitei politice din România, cu referire la 23 august 1944, a fost generat de desfășurarea unui eficient război de dezinformare și înșelare strategică dus de forțele Coaliției Națiunilor Unite, în special prin operațiunea *Bodyguard*, și la care țara noastră n-a avut reacție, deși în multe situații S.S.I a oferit multe elemente care ar fi putut să o pună în gardă. Acest tip de acțiune a fost convenit de către marii aliați la Conferința Miniștrilor de Externe de la Moscova (octombrie 1943), prin înființarea „Comisiei Consultative Europene” cu sediul la Londra. Acest organism a urmărit să asigure „acoperirea informativă” a teritoriilor statelor inamice și să desfășoare acțiuni de propagandă, dezinformare și sabotaj în vederea obținerii victoriei².

Negocierea ieșirii României din coaliția Axei și asocierea la cea a Națiunilor Unite, pe fondul unui război informațional și de înșelare strategică, este un aspect care a fost mai puțin cercetat din perspectiva evenimentelor premergătoare actului de la 23 august 1944. Analiza

¹ Geoffrey Roberts, *Stalin's Wars: From World War to Cold War, 1939–1953*, Yale University Press, Yale, 2006, p. 156; Leonida Loghin, *Mari conferințe internaționale, 1939-1945*, Editura Politică, București, 1989, p. 340.

² *Report on the Work of the European Advisory Commission*, FOREIGN RELATIONS OF THE UNITED STATES: DIPLOMATIC PAPERS, 1945, EUROPEAN ADVISORY COMMISSION, AUSTRIA, GERMANY, VOLUME III, Document 380, online <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v03/d380>.

acțiunilor desfășurate de serviciile secrete, în special a celor anglo-americeane, a fost făcută de majoritatea istoricilor români doar din perspectiva unui canal de legătură diplomatică în vreme de război. Așa se explică de ce imaginea evenimentelor de la 23 august 1944 a fost extrem de diferită de la o epocă la alta, începând chiar cu primele luni după răsturnarea de la putere a Mareșalului Ion Antonescu, nu numai în rândul istoricilor, dar și în cel al actanților sau al martorilor oculari.

Iuliu Maniu a fost poate cel mai „intoxicat” lider politic român de către serviciile britanice și, într-o măsură mai mică, de cele americane. La puțin timp de la evenimentele din august 1944, când speranța construită de SOE că România nu va fi abandonată de Occident în brațele sovieticilor, acesta considera că „ziua de 23 August este o zi de biruință și un izvor de propășire națională”³, iar schimbarea prin forță a guvernului Antonescu „egală cu o mare revoluție”⁴. După numai un an de zile, percepția liderului țărănist a fost modificată radical în ceea ce privește evoluția societății românești, fără să nege însă importanța actului produs în România în planul evoluțiilor internaționale.⁵

Percepția unuia dintre cei mai temuți adversari ai celor care considerau actul de la 23 august 1944 ca fiind o zi importantă pentru istoria României, ziaristul Pamfil Șeicaru, scria la câțiva ani de la înstrăinarea sa de țară: „La niciun popor istoria nu a înregistrat un caz similar de orgie a renegării naționale. Nu numai că s-au predat armatei Rusiei sovietice 170.000 de ostași oțeliți în trei ani și două luni de război, dar s-a surpat rezistența morală a nației prin violența cu care partidele democratice au pledat culpabilitatea României, în speranța că își vor găsi titluri la recunoștința învingătorilor.”⁶

³ Vasile Niculae, Ion Hincioiu, Stelian Neagoe, *Doctrina țărănistă în România*. Antologie de texte, Ed. Noua Alternativă, București, 1994, doc. 81, p. 269.

⁴ Ioan Scurtu, *Iuliu Maniu*, Ed. Enciclopedică, București, 1995, p. 116.

⁵ Gh. Buzatu, Dana Beldiman, *23 august 1939-1944. România și proba bumerangului*, Editura Mica Valahie, București, 2003, p. 61.

⁶ Apud, Cezar Machidon, *Pamfil Șeicaru despre 23 august 1944*, online, <http://foaienationala.ro/pamfil-seicaru-despre-23-august-mai-multa-rusine-mai-putine-victime.html>, accesat la 12 iunie 2021.

Corneliu Coposu afirma, după 1989, că 23 august a fost „salvator pentru România”⁷.

Analiza evenimentelor de la 23 august 1944 și a rolului pe care acestea l-au avut asupra României, fără cunoașterea impactului pe care operațiunile de dezinformare și înșelare strategică efectuate de Coaliția Națiunilor Unite în spațiul românesc, nu poate conduce la o imagine în concordanță cu adevărul istoric. Istoricii care au o simpatie pentru regimul și personalitatea Mareșalului Ion Antonescu aduc în prim-plan percepțiile acestuia și ale echipei sale aflate la conducerea țării privind evoluția evenimentelor militare și geopolitice din primăvara și vara anului 1944. Aceștia dispuneau de informații obținute de serviciile secrete și ar fi putut să acționeze mai eficient pentru salvarea intereselor naționale. S-ar fi obținut un armistițiu de la Soviete mai favorabil decât cel încheiat în noaptea de 12 spre 13 septembrie 1944 de guvernul instalat după 23 august 1944⁸, iar consecințele geopolitice și geostrategice ar fi fost altele. Se face abstracție de faptul că în acest moment istoric marii aliați s-au comportat ca „aliați loiali, în ciuda intereselor și convingerilor lor conflictuale”⁹ și nu s-ar fi putut semna o încetare a ostilităților doar cu una dintre marile puteri. Este o reprezentare/imagine existentă în istoriografia română postdecembristă, care se încadrează în cercetarea istorică de tip contra-factual și trebuie avută în vedere. Istoricii care au o reprezentare negativă asupra acestor evenimente au ajuns la concluzia că „actul de la 23 August a adus comunismul în România și a fost nici mai mult nici mai puțin decât o

⁷ Corneliu Coposu, *Confesiuni*. Dialoguri cu Doina Alexandru, Ed. Anastasia, București, 1996, p. 53.

⁸ Gh. Buzatu, *Despre rațiunile și tehnica loviturilor de stat - 23 august 1944*, în „Art-Emis”, august 2011, online <http://www.art-emis.ro/analize/557-despre-ratiunile-si-tehnica-loviturilor-de-stat-23-august-1944.html>, accesat la 10 septembrie 2023.

⁹ A se vedea, U.S. Department of State, Archive, *The United States, the Soviet Union, and the End of World War II*, 2005, online <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/pubs/fs/46345.htm>; Andrei Kolesnikov, Dmitri Trenin, *Inconceivable, Inevitable, Impossible Union: Lessons for Today from WW II era Soviet-Western Relations*, Carnegie Endowment for International Peace, online <https://carnegie-moscow.org/commentary/84459>, accesat la 10 septembrie 2023.

trădare a intereselor naționale”¹⁰. Consecința în plan geo- strategic și geopolitic a fost intrarea României în sfera de influență a U.R.S.S

O altă parte a istoricilor români se opresc asupra consecințelor pozitive produse de elita politică de la București în zilele lui august 1944. Potrivit acestora, ieșirea României din coaliția Axei a dus la scurtarea cu cel puțin șase luni de zile a celui de-al Doilea Război Mondial¹¹. Baruțu T. Arghezi, după ce a lecturat una dintre extrem de numeroasele lucrări consacrate celui de-al Doilea Război Mondial, constata că despre actul de la 23 august 1944 nu se consemna mai nimic. În unele studii recente se consideră că „Dacă România ar fi continuat războiul și arcul carpatic s-ar fi consolidat din punct de vedere militar, strategia războiului ar fi cunoscut o altă fază, mai dramatică, mai dură. Dar, prin armistițiul realizat, România a încetat opoziția față de înaintarea rusească, facilitând pătrunderea armatelor sovietice pe teritoriul românesc, fără un foc de pușcă.”¹². Acest fapt ar fi putut să conducă la modificarea raporturilor de forțe dintre membrii Coaliției Națiunilor Unite, ceea ce s-ar fi reflectat și în înțelegerile postbelice. „Absența armistițiului tehnic-militar și ordinul de încetare imediată a luptei contra trupelor sovietice au permis Armatei Roșii nu doar un rapid marș strategic prin România și apropierea de Dunărea de mijloc, ci și o neplanificată și nesperată ocupare a Bulgariei și atingere a frontierelor Turciei și Greciei, creând o situație radical schimbată în relațiile dintre Marea Britanie și Uniunea Sovietică în Balcani.”¹³ Din această perspectivă, consecințele geostrategice ale evenimentelor derulate la București în august 1944 asupra mersului celui de-al Doilea Război Mondial în Europa sunt majore. Istoricul clujean Ottmar Trașcă este de părere că „Lovitura de stat din 23 august și desprinderea României din alianța cu cel de-al III-lea Reich au accelerat deznodământul ostilităților

¹⁰ Cristian Popișteanu, *Cazul „23 August”*, în „Magazin istoric”, an XXIX, nr. 8, 1995, p. 5.

¹¹ Ilie Ceaușescu, Florin Constantiniu, Mihail Ionescu, *200 de zile mai devreme. Rolul României în scurtarea celui de-al doilea război mondial*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985; Ion Șuța, *România la cumpăna istoriei. August 1944*, Editura Științifică, 1991.

¹² Baruțu T. Arghezi, *România, o absență?*, în „Studii de Știință și Cultură”, anul IV, nr 1 (12), martie 2008, p. 91.

¹³ Ioan Chiper, *Armata română a jucat un rol determinant în evenimentele de la 23 august 1944*, interviu în „Observatorul Militar”, online <http://www.presamil.ro/SMM/2004/08/pag%202-4.htm>, accesat la 12 iunie 2021.